

Amintiri despre Petre Diaconu

De un 23 august, la sfârșitul anilor '60, am fost la Păcuiul lui Soare. Întâlnirea cu Petre Diaconu și cu Păcuiul lui Soare a rămas mereu vie în mintea și sufletul meu. Păcuiul lui Soare mi-a dezvăluit măreția scenei Marii Istorie, întâlnirea cu Petre Diaconu a fost începutul unei lungi perioade de colaborare, de vii discuții, dar și, uneori, de relaxări șahistice binevenite. Chiar dacă am plecat de la Păcuiul lui Soare, atras nu atât de plânsul de jale al Mureșului sau al celor trei Crișuri, ci mai degrabă de seva dealurilor line ale Târnavelor, plecarea mea a fost de fapt o întoarcere spre, dacă îmi este permis, o lungă prietenie plină de respect și de considerație.

Pentru că, plutind pe valuri spre Dacidava, Petre Diaconu a clădit cu pasiune și dăruire paradisul de la Păcui, unde alături de mine, dar și înainte sau după plecarea mea, s-au format arheologii limesul-ui bizantin de la Dunărea de Jos. A condus lucrări de diplomă, de masterat și de doctorat, a supravegheat îndeaproape direcții de cercetare, lăsând învățăceii să se înfrupte din vastele sale cunoștințe, îndreptând căi eronate. Am putea spune, fără teama de a greși prea mult, că Petre Diaconu este de fapt creatorul arheologiei bizantine în România.

Desigur, și Petre Diaconu a fost membru de partid, dar nu al celui cu peste trei milioane de membri. Petre Diaconu a fost membru al partidului celor puțini și temerari. Într-o perioadă de apăsare și, eufemistic spus, de îndrumare teoretică rigidă a tuturor activităților spirituale, cel pe care îl omagiem nu a ezitat să descifreze expresivitatea „urmelor de aur ale secolelor întunecate”, spargând de multe ori cutume și ignorând direcții venite din sferele înalte ale ideologiei partidului celor mulți, singurul deținător al unicului și, poate de aceea, în funcție de Congrese, permanent schimbător adevăr.

Petre Diaconu a căutat mereu soluții insolite și îndrăznețe, pe care le-a susținut cu pricepere și iscusință. Îmi amintesc de polemica cu venerabilul ieșean Costache Cihodaru sau de înverșunata dispută legată de „soba care a încălzit Moldova”, pe care, spre deosebire de Radu Popa, o vedea adusă din cetatea Sucevei și aruncată într-un grajd. „Dar unde este acidul uric?” a exclamat în disperare Radu Popa, simțind cum îi fuge pământul de sub picioare.

Petre Diaconu nu a fost un filatelist. Nu a stat retras în biroul său, întorcând la nesfârșit pe toate fețele anticele. Nu l-a interesat în mod deosebit de câte ori se întoarce pe dedesubt piciorul unei fibule. Era croit pentru marile respirații ale vremurilor apuse și mereu vii în mintea și sufletul său. Nu se simțea acasă, ci chiar era acasă în deslușirea mesajului documentului arheologic.

Pentru că au fost problemele *căldărilor de lut*¹ sau ale *ceramicii din secolele XII-XIII de pe teritoriul orașului București*², dar și ale unui *nou tip ceramic din epoca romano-bizantină*³, ale *datării semnelor în relief descoperite în așezările feudale timpurii din Dobrogea*⁴, ale *patinelor de os*⁵, ale unui *pond din epoca romano-bizantină descoperit la Păcuiul lui Soare*⁶ sau ale unei *geme descoperite la Romula*⁷... Nu a uitat nici de *datarea nivelului „locuințelor incendiate” de la Dinogetia-Garvăn*⁸ sau de *situația politică la Dunărea de Jos în secolul al XII-lea*⁹. L-au preocupat și *malurile Dunării în unele pasaje ale cronicii lui Skylitzes*¹⁰ sau *o formațiune statală la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al XIV-lea, necunoscută pînă în prezent*¹¹. *Cultura materială bizantină de la Dunărea de Jos în secolele X-XII*¹² a stat mereu în centrul atenției sale, la fel și *organizarea administrativ-militară a regiunii Dunării de Jos în vremea lui Ioan Tzimiskes*¹³. Și-a pus problema *unde se afla orașul Theodoropol și s-a întrebat despre „satul Carpilor” sau un „sat al carpilor”*¹⁴ sau *unde trebuie căutat Onglos*¹⁵, dar și *cui aparține cultura Ciurel*¹⁶. A discutat *problemele arheologice ale cetății Iatrus*¹⁷ și a recenzat cu acribie și spirit critic *o carte despre arta rupestră cu multe probleme*¹⁸. A adus contribuții însemnate la cunoașterea organizării ecleziastice la Dunărea de Jos în ultima treime a secolului X și pînă în

¹ *Cu privire la problema căldărilor de lut în epoca feudală timpurie (secolele X-XIII)*, SCIV 7, 1956, 3-4, p. 421-439.

² *Observații asupra ceramicii din secolele XII-XIII de pe teritoriul orașului București*, SCIV 9, 1958, 2, p. 451-459.

³ *Un nou tip ceramic din epoca romano-bizantină*, SCIV 10, 1959, 2, p. 487-490.

⁴ *În legătură cu datarea semnelor în relief descoperite în așezările feudale timpurii din Dobrogea*, SCIV 10, 1959, 2, p. 491-497.

⁵ *Cu privire la patinele de os din epoca feudală timpurie*, SCIV 11, 1960, 1, p. 177-178.

⁶ *Un pond din epoca romano-bizantină descoperit la Păcuiul lui Soare*, SCIV 12, 1961, 2, p. 403-405.

⁷ *O „gemă” descoperită la Romula*, SCN 4, 1968, p. 277-278.

⁸ *Despre datarea nivelului „locuințelor incendiate” de la Dinogetia-Garvăn (jud. Tulcea)*, SCIVA 26, 1975, 3, p. 387-394.

⁹ *Despre situația politică la Dunărea de Jos în secolul al XII-lea*, SCIVA 27, 1976, 3, p. 293-307.

¹⁰ *Les rives du Danube à la lumière de quelques passages de la chronique de Skylitzès*, RESEE 14, 1976, 2, p. 311-322.

¹¹ *O formațiune statală la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al XIV-lea, necunoscută pînă în prezent*, SCIVA 29, 1978, 2, p. 185-201.

¹² *A propos de la culture matérielle byzantine du Bas Danube aux Xe-XIIIe siècles*, în *Actes du XVe Congrès international d'études byzantines, Athènes, 1980*, p. 97-102; *Sur la présence des byzantins au Bas-Danube (IXe-XIVe siècles)*, RESEE 32, 1994, 3-4, p. 367-373.

¹³ *Organizarea administrativ-militară a regiunii Dunării de Jos în vremea lui Ioan Tzimiskes*, SCIVA 37, 1986, 3, p. 168-178.

¹⁴ *„Satul Carpilor” sau un „sat al carpilor” ?*, CCDJ 2, 1986, p. 205-207.

¹⁵ *Le problème de la localisation de l'Onglos*, Dacia N.S. 14, 1970, p. 325-334; *Unde trebuie căutat Onglos ?*, Istros 7, 1994, p. 359-361.

¹⁶ *Cui aparține cultura Ciurel ?*, Istros 10, 2000, p. 491-493.

¹⁷ *Sur les problèmes archéologiques de la cité d'Iatrus*, Dacia N.S. 32, 1988, 1-2, p. 195-204.

¹⁸ *O carte despre arta rupestră cu multe probleme*, SCIVA 41, 1990, 1, p. 55-66.

secolul XII¹⁹. Nu i-au fost străini nici *caii Sfântului Theodor*²⁰ și nici *apa preotului Enciu*²¹, toate la un loc stând mărturie imensei sale erudiții, dar și acribiei și vastului orizont al spiritului său.

Lista cercetărilor arheologice la care a participat sau pe care le-a condus este impresionantă: Dinogetia-Garvăn, Niculițel, Axiopolis-Cernavodă, Mărculești-Viișoara, Capidava, Mănăstirea Neamțu, Mangalia (Callatis), zona viitorului lac de acumulare „Porțile de Fier”, Adamclisi (Tropaeum Traiani) etc²².

Pentru că au fost pecenegii²³, pentru că au fost cumanii²⁴, pentru că au fost Murfatlarul²⁵ și valul de piatră²⁶, pentru că au fost impresionantele cetăți de pe limes-ul bizantin de la Dunăre: Dinogetia-Garvăn²⁷, Capidava²⁸ și bineînțeles, Păcuilul lui Soare²⁹, iubita lui Vicina³⁰...

¹⁹ *Sur l'organisation ecclésiastique dans la région du Bas-Danube (derniers tiers du Xe siècle - XIIe siècle)*, Etudes byzantines et postbyzantines 2, 1991, p. 73-89; *Points de vue sur l'organisation ecclésiastique au Bas-Danube (X^e-XIe siècles)*, Dacia N.S. 38-39, 1994-1995, p. 449-452.

²⁰ *Caii Sfântului Theodor*, CCDJ 13-14, 1995, p. 324-326.

²¹ *Apa preotului Enciu*, CCDJ 13-14, 1995, p. 319-323.

²² *Șantierul arheologic Garvăn (Dinogetia)*, SCIV 5, 1954, 1-2, p. 161-197 (în colaborare); *Șantierul arheologic Cernavoda*, SCIV 6, 1955, 1-2, p.151-163 (în colaborare cu S. Morintz și D. Berciu); *Săpăturile arheologice de la Mărculești-Viișoara (r. Slobozia, reg. București)*, Materiale 5, 1959, p. 543-545; *Săpăturile de la Capidava*, Materiale 5, 1959, p. 562 (în colaborare cu Gr. Florescu și R. Florescu); *Săpăturile de la Mănăstirea Neamțu*, Materiale 6, 1960, p. 699-702; *Săpăturile arheologice de la Mangalia (Callatis)*, Materiale 8, 1962, p. 439-455 (în colaborare cu C. Preda, Em. Popescu); *Cercetări arheologice în zona viitorului lac de acumulare „Porțile de Fier”*, SCIV 16, 1965, 2, p. 95-406 (în colaborare cu D. Tudor, E. Comșa, S. Morintz, E. Bujor, N. Constantinescu); *Rezultatele cercetărilor arheologice din zona Porților de Fier*, în Comunicări Academia R.S.R., Grupul de cercetări complexe „Porțile de Fier”, Seria IV, Craiova, 1968, p. 43-47; *Despre datarea „circumvalației” și „bisericii treflate” de la Niculițel*, SCIV 23, 1972, 2, p. 307-319; *Din nou despre încadrarea cronologică a valului și mănăstirii de la Niculițel*, SCIVA 26, 1975, 1, p. 101-106.

²³ *Les Petchénègues au Bas Danube*, Bucarest, 1970.

²⁴ *Les Coumans au Bas Danube aux XIe et XIIe siècles*, Bucarest, 1978.

²⁵ *Quelques observations sur le complexe archéologique de Murfatlar (Basarabi)*, Dacia N.S. 13, 1969, p. 443-456 (în colaborare cu P. Șt. Năsturel); *De nouveau au sujet du monument rupestre de Murfatlar*, RRH 27, 1988, 1-2, p. 123-126.

²⁶ *Despre datarea valului de piatră din Dobrogea și localizarea evenimentelor din Nota toparhului grec*, Studii 15, 1962, 5, p. 1215-1235; *Zur Frage der Datierung des Steinwalles in der Dobrudscha und die Lokalisierung der im Berichte des griechischen Toparchen geschilderten Ereignisse*, Dacia N.S. 6, 1962, p. 317-335; *Din nou despre valul de piatră din Dobrogea și Nota toparhului grec (Partea I)*, SCIV 16, 1965, 1, p. 189-199; *Din nou despre datarea „valului de piatră” din Dobrogea și Nota toparhului grec (Partea a II-a)*, SCIV 16, 1965, 2, p. 383-394; *Alte precizări în legătură cu valul de piatră din Dobrogea și însemnările toparhului bizantin*, SCIV 19, 1968, 2, p. 357-369; *Cîteva considerații în legătură cu valurile din Dobrogea*, Pontica 5, 1972, p. 373-378; *Date noi privind „Valul mare de pământ” din Dobrogea*, Peuce 4, 1973-1975, p. 199-209.

²⁷ *Un pandantiv globular descoperit la Bisericuța-Garvăn*, SCIV 9, 1958, 2, p. 445-449.

²⁸ *Capidava, I*, București, 1958 (în colaborare cu Gr. Florescu și R. Florescu).

²⁹ *Păcuilul lui Soare. I. Cetatea bizantină*, București, 1972 (în colaborare cu D. Vilceanu); *Păcuilul lui Soare. II. Așezarea medievală*, București, 1977 (în colaborare cu Silvia Baraschi) și numeroasele articole publicate în MCA, SCIVA, Dacia N.S., BMI ș.a, referitoare la materiale și situații arheologice descoperite aici.

³⁰ *Despre localizarea Vicinei*, Pontica 3, 1970, p. 275-295; *Păcuilul lui Soare - Vicina*, Byzantina 8, 1976, p. 409-447; *Iarși despre localizarea Vicinei*, Revista de istorie 34, 1981, 12, p. 2311-2316.

Aici, la Păcuiul lui Soare, vreme de o jumătate de secol, a vegheat neîntrerupt, indiferent de anotimp sau de buletine meteorologice, la păstrarea și creșterea moștenirii bizantine. O cantitate impresionantă de descoperiri, unele de o calitate excepțională, note, articole de mai mică sau mai mare întindere, studii de sinteză împreună cu seria de monografii arheologice dedicate acestui unic monument al frontierei bizantine de la Dunărea Inferioară, dau seamă despre pasiunea și responsabilitatea unui om al cărui singur țel a fost căutarea, fără restricții, a adevărului.

Trebuie să îi mulțumim lui Petre Diaconu pentru că ne-a permis să îl întâlnim și trebuie să îi mulțumim pentru că a hotărât să rămână și pe mai departe alături de și printre noi.

Radu Harhoiu

București, 18 aprilie 2008, colocviul *Arhitectură – Restaurare – Arheologie, In memoriam* Petre Diaconu